

УДК 343.98

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.26>

Сергій Володимирович Стеценко,

Харківський національний університет внутрішніх справ (аспірант);

<https://orcid.org/0009-0008-2926-5455>,

e-mail: sr_st@ukr.net

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті здійснено аналіз наукових напрацювань із питань формування методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, а саме визначення поняття, значення та джерел формування криміналістичної характеристики в методиці розслідування. Зокрема, сформульовано дефініцію поняття «криміналістична характеристика протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації». З'ясовано значення криміналістичної характеристики. Придільено увагу визначенню джерел отримання інформації, необхідної для формування криміналістичної характеристики протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Ключові слова: криміналістична характеристика, методика розслідування, заволодіння, майно, підприємство, установа, організація, господарська діяльність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації регламентовано ст. 206-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) і включено до розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності». Кримінальні правопорушення у сфері господарській діяльності щороку стають більш поширеними через стрімкий розвиток економіки, банківської системи, комп'ютеризації та цифровізації, впровадження інвестицій тощо, а також деякі законодавчі новели, що сприяє вчиненню зазначених кримінальних правопорушень більш латентно, з використанням нових способів здійснення та реалізації злочинних намірів. З огляду на наведене, слід звернути увагу на думку С. С. Трача, яка нам імпонує, що відсутність систематизованих відомостей про методику розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності значно знижує ефективність правоохоронної діяльності. Поряд із цим особи, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, добре орієнтуються в сучасному законодавстві, мають ґрунтовні знання у сфері економічної та господарської діяльності, а також зазвичай між ними існують тісні корупційні зв'язки. Всі ці та інші обставини

дають можливість приховувати злочинну діяльність і протидіяти розслідуванню [1, с. 98]. Так, виникає потреба в удосконаленні вже наявних методичних рекомендацій, розробленні нових алгоритмів розслідування з урахуванням способів учинення таких кримінальних правопорушень, а також упровадженні новітніх досягнень у діяльність із боротьби зі злочинністю. Водночас ефективність та оперативність установлення обставин учинення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а також особи злочинця переважно залежить від розуміння слідчим особливостей цього кримінального правопорушення. Такі особливості подані саме у криміналістичній характеристиці кримінального правопорушення.

Отже, вищезазначене зумовлює потребу в періодичному перегляді й оновленні, а також розробленні нових методичних рекомендацій розслідування зазначених кримінальних правопорушень та формуванні їх криміналістичної характеристики.

Стан дослідження проблеми

Вагомий внесок у розвиток досліджень методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень зробили А. Ф. Волобуєв, В. О. Гусєва, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Р. А. Степанюк, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус та ін.

Щодо проблематики розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, то тут слід виокремити науковий доробок колективу авторів за редакцією професора В. Ю. Шепітька, яким у 2006 р. було проведено ґрунтовне дослідження окремих криміналістичних методик розслідування злочинів у сфері господарської діяльності [2]. Але на той час у КК України була відсутня саме ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», у результаті чого вона не була розглянута (цією статтею КК України був доповнений лише в 2013 р. згідно із Законом України від 10 жовтня 2013 р. № 642-VII¹).

В. В. Кікінчук та В. О. Гусєва у 2020 р. розробили науково-методичні рекомендації з питань особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) [3]. Крім того, у 2021 р. колективом авторів були підготовлені науково-методичні рекомендації щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним

---

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 10.10.2013 № 642-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18> (дата звернення: 03.11.2023).

поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) [4]. Зазначені дослідження були проведені щодо групи кримінальних правопорушень, тобто ст. 206-2 КК України було охарактеризовано в загальному вигляді без детального та ґрунтового висвітлення її особливостей.

Д. Б. Санакоєв, О. В. Неклеса, Д. С. Юр'єв та інші у 2021 р. розробили методичні рекомендації «Виявлення та розслідування окремих видів злочинів у сфері господарської діяльності, учинених ОГ і ЗО» [5], але особливості виявлення та розслідування кримінальних правопорушень за ст. 206-2 КК України не були вивчені в зазначеній науковій праці.

В. В. Мойсеєнко у 2021 р. дослідив запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності в Україні [6], водночас саме кримінальні правопорушення за ст. 206-2 КК України не були предметом вивчення.

Усі вищеперераховані наукові напрацювання мають беззаперечно важливе значення для науки та практичної діяльності і будуть покладені в основу методики розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є дослідження поняття, значення та джерел формування криміналістичної характеристики як елемента методики розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Задля* досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: на основі аналізу наявних теоретичних напрацювань визначити поняття криміналістичної характеристики протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; з'ясувати роль і місце криміналістичної характеристики в методиці розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації; встановити джерела отримання інформації, необхідної для формування криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень.

Наукова новина дослідження

Сформульовано дефініцію поняття «криміналістична характеристика протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації» та з'ясовано її значення в методиці розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу

На думку В. Ю. Шепітька, будь-який злочин є унікальним та індивідуальним, тобто не існує тотожних злочинів. Водночас науковець наголошує, що кожна одинична подія – це прояв однотипних подій, які характеризуються наявністю не лише індивідуальних, а й типових ознак, що мають відношення до групи, роду або виду [2, с. 5].

Так, з метою формування методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень необхідним є дослідження та виявлення саме типових особливостей конкретного кримінального правопорушення, які узагальнюються й подаються у формі криміналістичної характеристики кримінального правопорушення.

Аналіз наукової літератури дозволив встановити, що визначення структури криміналістичної методики розслідування вже протягом багатьох років є дискусійним питанням. На особливу увагу заслуговує саме перша, на нашу думку, основна (базова) складова методики – криміналістична характеристика. Так, під час аналізу напрацювань Р. А. Степанюка [7, с. 143–144] з'ясовано, що науковці розподілися на дві групи: перші – прихильники виокремлення та значущості криміналістичної характеристики; другі – вважають, що криміналістична характеристика співвідноситься з предметом доказування [8]. Водночас В. О. Гусєва зауважує, що під час розробки методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, до її складу необхідно відносити зміст і загальний аналіз елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень [9, с. 59]. Так, не вдаючись до поглиблених дискусій, ми підтримуємо позицію виокремлення в методиці розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення.

Визначення поняття «криміналістична характеристика злочинів» вперше з'явилася у криміналістичній науці в другій половині минулого століття. Так, О. Н. Колесніченко першим у своїх дослідженнях зазначив про «криміналістичну характеристику» та наголосив, що вона належить до найбільш суттєвих положень, загальних для всіх окремих криміналістичних методик [10, с. 25].

У криміналістичній літературі типовим є визначення поняття криміналістичної характеристики як наукової та практичної категорії. Як наукова категорія криміналістична характеристика – це сукупність узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки кримінального правопорушення певного виду чи групи. Практичного значення криміналістична характеристика набуває після встановлення закономірних зв'язків між такими даними та їх використання під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [11, с. 142].

Р. А. Степанюк визначає криміналістичну характеристику злочинів як важливу складову окремої криміналістичної методики, яка являє собою систему даних про типові ознаки відповідної множини злочинів [12, с. 178].

С. С. Чернявський зауважує, що криміналістична характеристика злочинів як теоретична конструкція й модель злочинної діяльності належить до ключових положень методики розслідування. Щодо

функціонального призначення криміналістичної характеристики вчений наголошує, що забезпечення розслідування в частині її практичного значення виникатиме лише в разі, коли вона стає узагальненням значної кількості кримінальних справ із виявленням кореляційних залежностей і взаємозв'язків між криміналістично значущими елементами злочинної діяльності [11, с. 145].

Щодо значення криміналістичної характеристики слід зауважити, що її основне завдання є інформативним, ознайомчим. У практичній діяльності вона може бути підставою для висунення версій, виконання тактичних завдань, на підставі узагальнення практики дає слідчому знання про те, якими способами вчиняються подібні злочини, які вони можуть залишати сліди тощо. У теоретичному аспекті вона може бути використана під час проведення наукових досліджень, формування рекомендацій, алгоритмів розслідування як у цілому, так і окремих його етапів.

В. П. Корж зауважує, що основне призначення криміналістичної характеристики вбачає в реалізації її складових частин у методиці розслідування. А у практичній діяльності, на її думку, криміналістична характеристика злочинів сприяє правильному вибору слідчим найоптимальніших напрямів розслідування як загалом, так і на окремих його етапах [13, с. 58].

Слід також звернути увагу на думку науковців про те, що ґрунтовне дослідження криміналістичної характеристики кримінального правопорушення з урахуванням актуальної слідчої, експертної та судової практики в режимі реального часу сприяє проведенню аналізу стану та оперативної обстановки за низкою показників, і на основі отриманих даних допомагає сформулювати наукові основи криміналістичної методики розслідування [14, с. 25].

Узагальнюючи теоретичні напрацювання під криміналістичною характеристикою протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, слід виокремити інформаційну модель цього кримінального правопорушення, яка складається із сукупності узагальнених даних про взаємопов'язані криміналістично значущі ознаки кримінального правопорушення. Така модель повинна включати в себе дані про важливі ознаки досліджуваного злочину, які дозволяють відрізнити її серед інших криміналістичних характеристик кримінальних правопорушень з метою швидкого розслідування кримінальних правопорушень за ст. 206-2 КК України.

Крім того, резюмуючи викладене щодо значення криміналістичної характеристики, слід наголосити на тому, що в теоретичному аспекті вона є основою для побудови методики розслідування, а саме сприяє розумінню природи вчиненого кримінального правопорушення за ст. 206-2 КК України «Протиправне заволодіння майном підприємства,

установи, організації». У практичному значенні це сприяє висуненню версій, побудові алгоритму розслідування, вибору тактичних прийомів, орієнтує слідчого у виборі проведення необхідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також допомагає йому визначитися з необхідністю залучення відповідних спеціалістів тощо.

Водночас, досліджуючи питання формування криміналістичної характеристики, необхідно встановити, звідки потрібно брати необхідну інформацію для її формування. Так, В. О. Гусева та О. Ю. Прокопенко у своєму дослідженні встановили, що джерелами інформації криміналістичної характеристики є документи та особи [15, с. 125–126]. Це твердження ми цілком підтримуємо й детальніше розглянемо кожен критерій у досліджуваних кримінальних правопорушеннях.

Для формування повної та ефективної криміналістичної характеристики протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації необхідним є використання таких документальних джерел інформації: кримінально-правових, кримінологічних, кримінально-процесуальних, криміналістичних та ін. Кримінально-правовими та кримінально-процесуальними носіями інформації є норми відповідних нормативно-правових актів. Кримінологічними документами є результати узагальнення матеріалів досліджень про злочинність та особу злочинця. До криміналістичних джерел належать наукові положення теорії криміналістики, результати узагальнення матеріалів слідчої та судової діяльності, а також досвід розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень. До інших джерел інформації під час формування криміналістичної характеристики протиправного заволодіння майном суб'єкта господарювання можна віднести: довідки спеціалістів, акти проведеного аудиту, бухгалтерські документи, статистичні дані, інформацію на цифрових носіях та ін.

За результатами комплексного аналізу теоретичних напрацювань, матеріалів слідчої та судової діяльності встановлено, що особами, які володіють інформацією, необхідною для формування криміналістичної характеристики протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, є: працівники органів поліції, особи, які володіють спеціальними знаннями, учасники кримінального провадження, наукові співробітники та інші особи, які мають відношення до здійснення господарської діяльності.

Висновки

З'ясовано, що побудова методики розслідування протиправного захоплення майна підприємства, установи, організації є перспективним напрямом удосконалення процесу розслідування, що сприятиме розкриттю кримінальних проваджень досліджуваної категорії. Визначено, що криміналістична характеристика протиправного захоплення майна підприємства, установи, організації є базовою складовою

методики розслідування та визначається як інформаційна модель цього кримінального правопорушення, що складається із сукупності узагальнених даних про взаємопов'язані криміналістично значущі ознаки кримінального правопорушення, які сприяють його швидкому розслідуванню шляхом побудови та перевірки відповідних версій у результаті проведення запланованих процесуальних дій та розшукових заходів. Охарактеризовано теоретичне та практичне значення криміналістичної характеристики, а також наведено орієнтовні джерела отримання необхідної інформації для її формування.

Список бібліографічних посилань: 1. Трач С. С. Концепція методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 2, т. 2. С. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.2.2.16>. 2. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2006. 624 с. 3. Кікінчук В. В., Гусєва В. О. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) : наук.-метод. рек. Харків : ХНУВС, 2020. 58 с. 4. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) / М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударєв, С. З. Довгунь та ін. Дніпро : Видавництво, 2021. 72 с. 5. Виявлення та розслідування окремих видів злочинів у сфері господарської діяльності, учинених ОГ і ЗО : метод. рек. / кол. авт.: Д. Б. Санакоєв, О. В. Неклеса, Д. С. Юр'єв та ін. Дніпро : ДДУВС, 2021. 60 с. 6. Мойсеєнко В. В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 232 с. 7. Степанюк Р. А. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 143–147. 8. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : монографія. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с. 9. Гусєва В. О. До питання визначення структури криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з рейдерством // Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Дня науки – 2023 в Україні (м. Київ, 23 трав. 2023 р.). Київ, 2023. С. 59–62. 10. Колесниченко А. Н. Криміналістична характеристика злочинів. Харків, 1965. 125 с. 11. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий Вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 137–146. 12. Степанюк Р. А. Проблеми формування криміналістичної характеристики окремих видів і груп злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 173–180. 13. Корж В. П. Теоретичні

основи методики розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями в сфері економічної діяльності.: монографія. Харків : НУВС, 2002. 412 с. **14.** Войтович Є. М., Тичина Д. М., Антошук А. О. Основи методики розслідування насильницького зникнення людини : монографія. Київ : 7БЦ, 2022. 176 с. **15.** Гусева В. О., Прокопенко О. Ю. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 121–132. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.11>.

Надійшла до редколегії 06.11.2023

Прийнята до опублікування 27.11.2023

Stetsenko S. V. The concept and significance of forensic characteristics of the unlawful seizure of enterprise, institution or organisation property

The unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organisation is a fairly common criminal offence in the field of business activity. This criminal offence causes economic losses to both business entities and the state as a whole, reduces the level of economic security and, as a result, the level of investment, discredits the work of government agencies, undermines the authority of the state at the international level, etc. In order to overcome and prevent economic risks, it is necessary to develop a methodology for investigating a criminal offence under Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine.

The purpose of the study is to define the concept of “forensic characteristic of unlawful seizure of enterprise, institution or organisation property”, to clarify the role of such forensic characteristic in the methodology of investigation of this criminal offence, and also to establish the sources of information for the purpose of forming a forensic characteristic. To achieve the stated purpose of the study, a thorough analysis of the scientific forensic literature, the results of investigative and judicial practice has been carried out.

In the process of summarising the views of scholars, the article establishes that the main, basic, initial element of the forensic methodology is the forensic characteristic of the criminal offence under study. Based on the results of a comprehensive analysis, it has been established that the forensic characteristic of unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organisation should be considered an information model of this criminal offence which consists of a set of generalized information about its interrelated forensically significant features.

With regard to the importance of forming a forensic characteristic, two directions of its use have been distinguished i.e., theoretical and practical.

The article analyses the sources of obtaining the information necessary for forming a forensic characteristic of the unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organisation, and as a result of this analysis, two main sources of information are identified: documents and persons.

Key words: forensic characteristics, investigation methodology, seizure, property, enterprise, institution, organisation, economic activity.

